

SPECIFICUL CONCEPTULUI DE TRADIȚIE ÎN CADRUL ONTOLOGIEI SOCIALE ÎN POSTMODERNITATE

Doina DAVID și Călin FLOREA

Abstract

A humanistic approach of the phenomenon of social change and of the technologic impact on it, presupposes a clear cut delineation of the individual's role in society by a thorough canvassing of the individuals' interrelations. An individual cannot be represented as isolated but as creating and entering a system of relations that are determined by certain productive forces which generate a structure that is proper for each social system on each stage of its social development. Perception and analysis of each individual according to such coordinates is helpful to our analysis in that change perception should start from the individual towards society, since it is the individual that cumulates all prerogatives through which social development is galvanized. Our conclusions are based on a study performed from the perspective of an interdisciplinary approach of the social.

Cultura tradițională la nivelul fiecărui popor s-a constituit pe raporturi intime proprii bazate pe norme de viață proprii, pe anumite calități morale, pe un bogat sistem de obiceiuri și elemente culturale distincte de mare profunzime, toate legate în cazul culturii noastre tradiționale de aspectele existenței umane în ipostazele sale esențiale: naștere, tinerețe, căsătorie, maturitate și moarte. Descoperim în cultura noastră tradițională o neconținută strădanie a omului de a crea un univers de semne și simboluri, structuri prin care "lumea" poate să-i devină mai accesibilă, strădanie finalizată continuu din dorința de reîntemeiere a experienței de viață, de utilizare a praxisului pentru a asigura eficiența demersurilor sale în raportul activ cu natura, pentru a domina necunoscutul din lume și pentru a pătrunde în complexitatea acesteia. Studiarea tuturor acestor aspecte impune din partea noastră câteva delimitări conceptuale:

- 1. Conceptul de tradiție în genere**, în limba latină tradiție înseamnă transmite, în timp a dobândit un caracter mai larg ce cuprinde: valori culturale, trecut istoric al cărui amintire este vie în memoria colectivității.
- 2. Conceptul de tradiție în particular**, poate fi caracterizat ca fenomen psiho-social, multiplu, dinamic, ce asigură participarea la un sistem specific de valori materiale și spirituale, ce au o relativă stabilitate.
- 3. Tradiția ca și continuitate**, la noi la români continuitatea culturală este un fenomen aproape natural firesc: *"tot atât de firesc și natural ca și continuarea, azi, a unui lucru pe care l-ai întrerupt ieri la venirea serii"*¹. Doar prin aceste aspecte și putem concluziona că spiritul tradițional românesc este unul căruia i se potrivește formula ce aparține lui Ovidiu Papadima, tradiția nu este doar un mod de a gândi al țăranului român, este și un fel de a trăi. *"Ea nu se organizează în adevăruri abstracte, ci în închipuiri de viață și pentru viață. De aceea e o ordine etică în adâncul ei și estetică în expresiile sale. Poate fi astfel, fiind că nu e doar o ordine etică de viață, ci în același timp o ordine creștină, adică puternic orientată spre transcendent. Dar creștinismul său este ortodoxie, și ortodoxia sa e românească. În consecință, nu va căuta deloc să-l despartă pe om de trupul lui, de viață, de pământ"*². Prin tradiție putem surprinde totalitatea umană, simultan, în unicitatea și infinita sa diversitate.

4. **Tradiția ca permanență**, ca sursă de viață prelungește experiența umanității, îi conferă durată, acțiune, implicare, permanență în sistemul valorilor. Nu putem considera că de o parte există tradiția și de cealaltă parte inovația, modernul; doar privind cele două planuri în interferență putem delimita potențialitatea tradiției românești ca “matrice stilistică” în “spațiul mioritic”, formulă blagiană cunoscută în ce privește destinul istoriei culturale românești. Tradiția incumbă “natura umană” ce nu este determinată de constituția sa biologică și psihică în mod rigid, dar se modelează continuu prin valorile culturale ce sunt interiorizate individualizat, și exprimă idealuri ce aparțin unei colectivități distincte, idealuri ce pot deveni permanență.
5. **Tradiția ca specific prin nuanță**, despre specificul spiritualității românești s-a spus și s-a scris mult, însă poate limbajul, verbul, cuvântul, nuanțele acesteia sunt esențiale în exprimarea valorii creative a limbajului ca mijloc de comunicare. Noica³ considera că putem recompune viziunea lumii românești pornind doar de la câteva cuvinte: sinele, sinea, rost, întru, rostirea, firea, doar câteva prin care descoperim un mod specific de a trăi și a gândi al poporului român. Tot Noica a investit câteva cuvinte românești cu potențialitatea de a *“intra în însăși substanța culturii majore..., cu ele putem spune ceva nou lumii, din lăuntrul ei”*⁴. Astfel cuvintele cu nuanțe de înțelesuri pot fi oricând argumente ce vin în sprijinul conceptului sus menționat.
6. **Tradiția ca autentică phaideia**, acest concept după părerea noastră poate fi forma accesibilă universului nostru cultural, în care tradiția poate fi sesizată ca o prezență coplesitoare sub aspect valoric simbolic, cu multiple funcții cognitive și modelatoare asupra umanului. Acestea reunite în coduri simbolice, morale, etice, estetice exprimă un univers ontologic ce vine din “veac” și se îndreaptă spre veșnicie. Modul cel mai elocvent ce exprimă tradiția unui popor este dat de creațiile anonime ce evidențiază ontosul tradițional în formă esențializată. Acestea sunt: miturile, legendele, baladele, doinele, basmele, proverbele, ghicitorile, datinile sau practicile ritualice⁵.

Datele statistice pot spune foarte mult sau foarte puțin despre fondul valoric al unei culturi și al unui popor, însă ele însumează aspecte multiple din punct de vedere valoric și estetic prin care spiritul își dobândește deplina întemeiere, pornind de la ordinea primară a lumii. Aceste creații tradiționale se pot constitui în puncte cardinale, aproape unic – fundamentale ce definesc originea și direcția “vectorului” tradiție.

7. **Tradiția ca principiu unic și multiplu**, este greu de spus dacă în cultura unui popor există raporturi de subordonare sau supraordonare valorică, dar putem considera că există fuziune a “opuselor”, a aspectelor arhaice, tradiționale, moderne și postmoderne. Aceste aspecte s-au constituit involuntar prin “transmitere” valorică ce descinde de la nivelul lumii arhaice unde există o sinteză semiotică împlinită prin “virtuțile” sacralului, continuată la nivelul “matricii semiotice”, ce incumbă instituire pragmatică, scenariu biblic, elemente cosmice ce sugerează cosmogonia și cosmogeneza, cât și umanul inclus naturii și cosmosului. Aceste două paliere unul arhaic și celălalt tradițional la care se adaugă cel al modernității și al postmodernității, valorifică, revalorifică, semnifică și resemnifică, creează și re(creează), fără a lua locul palierele anterioare și fără a le nega, toate regăsite în conținutul cultural actual.

Cultura în genere cuprinde triunghiul semiotic (arhaic → tradiție → modern) ca expresie a unului și multiplului, ca valoare păstrată și redimensionată, chiar multiplicată creator păstrând filonul de re(potențial) valoric. Aceste aspecte în timp se comprimă simbolic, declanșează coduri simbolice ce au existat în afara istoriei și în istorie, ce propun irevocabil re(lecturarea) lor. Acest proces implică din partea noastră scenarii intuitive, semiotico-hermeneutice, logico-mentale prin care putem descoperi variante relaționale și interpretative ale semnelor și simbolurilor ca formule de rezonanță și coerență pentru cultura tradițională.

Tradiția românească se prezintă ca aparținând aceleiași istorii, prin concentrare pe “esențe”, pe “valori”, ce au calitatea de verb ontologic, ce exprimă identitatea, condiție a raționalității lumii, și arată “distanța” temporală și valorică ce ne desparte de trecut.

Înainte de a intra în analiza conceptelor cu care operăm în această lucrare, considerăm necesară și delimitarea metodei utilizate de noi în scopul realizării unui studiu fundamentat metodologic. Metoda noastră a îmbinat abordarea teoretică cu exemplificarea concretă prin elemente de folclor, izvoare oferite de țărani, elemente de gândire, limbaj, practici tradiționale, convingeri creștine, toate reprezentând aspecte pe care dacă prin analiză le-am subscrie metodei promovate de Vasile Pârvan (fără a avea curajul și pretenția de a ne apropia valoric de ea); formula noastră metodică am putea să o rezumăm la o înțelegere bazată pe: *“interpretarea din punct de vedere al limbii, al timpului și locului de producere, precum și al individualității lor; “combinația” datelor după loc, timp ... apelul la “fantezie” și “filosofie” în înțelegerea condițiilor generale; și prezentarea rezultatelor astfel obținute”*⁶.

Chiar dacă această metodă este propusă istoriei, ea în unele articulații poate fi viabilă și în analiza noastră.

De ce **satul tradițional**, ca element de analiză? Tocmai pentru că noi considerăm că satul este dincolo de imaginea ce exprimă tradiționalul, etnicul, primarul-archetipal, este și “vocație”, creuzetul în care s-a cristalizat destinul istoric al unui popor⁷. Orice popor presupune o devenire istorică, aceasta poate fi lentă sau ritmată⁸, dar indiferent de ritm cuprinde tradiția, aceea care incubă acele elemente umane cărora Blaga le acordă sub forma metaforică, “vârsta adoptivă”⁹ a creatorului: *“ sub ale cărei auspicii ei creează ca sub înrâurirea unei atotputernice zodii”*¹⁰.

Chiar dacă timpul istoric a modificat configurația satului românesc tradițional, în esență structurile sunt aceleași: *“ așezat oarecum în jurul bisericii și al cimitirului, adică în jurul lui Dumnezeu și al morților”*¹¹. Satul analizat de noi este în mare parte subscris acestei delimitări. Aici regăsim **tradiția**, cel de-al doilea concept analizat de noi anterior. Concept ce nu este privit doar pur uzual, mai ales cu un accent puternic regăsit în latura spirituală¹², ce implică un oarecare conservatorism dar și deschidere spre nou, ce are o acțiune asupra prezentului dar și asupra viitorului, la nivel valoric, creațional actual unde domeniului valabilității pure i se substituie existențialitatea care coboară idealul în devenire și concret-imediat fără a-l oculta.

Experiența dovedește că tradiția este *“condiție a progresului cultural”*¹³, cu distincția că există un fond valoric al acesteia mai puțin pregnant, dar și un fond viu-creator-valoric:

“simbolizând sensul ei creator, capacitatea de a fi mai mult decât o continuitate, capacitatea de a fi sinteză, de a fi afirmare a unor noi valori”¹⁴.

Aceste accente dorim să le analizăm; tradiția ca depozitar de valori, model, dar nu model limită, imagine reprezentativă valoric dar nu inertă, tradiție-vie, ca impuls în devenirea istorică viitoare. Tradiția românească este atunci când implică viziunea românească asupra lumii: “...nu unică substanță ce poate fi universală – ci nuanțele ei, mai ales echilibrul în care se îmbină aceste nuanțe, aspectul sub care trăiesc toate organic”¹⁵, ce vizează situarea omului tradițional într-o anumită existență, Univers, lume vie, istorie și cultură.

Tradiția se leagă organic de conceptul de **creație**, al treilea element ce urmează a fi prezentat în analiza noastră. Creația culturală oferă omului tradițional demnitate și este: “ocazie de afirmare a personalității”¹⁶. Analiza realizată în cultura românească, legată de creație este diversă¹⁷. Creația privită ca fenomen complex, unitar, dar și divers implică și treapta și nivelul psihic, logic și abstract¹⁸. În cazul creației de valori culturale, la nivelul culturii tradiționale românești există o constantă ce conferă o anumită specificitate acesteia: **substratul omogen** al culturii, ce se definește prin toate valorile create în diverse momente istorice ce s-au acordat prea bine afirmației populare “ a fi în veac”, ce funcționează și la nivelul creației semnificând “ceva” trecător ca fenomen, etern ca sens¹⁹. Doar raportându-ne la aceste aspecte putem înțelege de ce suntem așa cum suntem, cum am ajuns să fim așa, răspunsul îl putem găsi în analiza complementară de corelare a opuselor: unitate și diversitate, trecut, prezent și viitor, astfel treptat diferențierile se estompează și descoperim adevărata unitate a omului în diversitatea necesară a vieții, culturii și istoriei.

BIBLIOGRAFIE

1. Chaunu Pierre - *Civilizația Europei în secolul luminilor*, Editura Meridiane, București, 1986.
2. Chomsky Noam – *Language and Mind*, Horcourt Broce Jovanivich, New-York, 1968.
3. Chețan Octavian, Sommer Radu – *Dicționar de filosofie*, Editura Politică, București, 1978.
4. Chevallier Jean, Gheerbrant Alain - *Dicționar de simboluri*, Vol.I, Editura Artemis, București, 1995.
5. Ciopraga Constantin - *Misterul și fascinația tiparelor originare*, Editura Univers, București, 1981.
6. Coman Mihai – *Mitologie populară românească*, vol. I, Editura Minerva, București, 1986.
7. Comșa Eugen și Răuț Octavian – *Figurine antropomorfe aparținând culturii Vința descoperite la Zorlețu Mare*, în SCIV, IV, 20, 1969.

NOTE:

¹ Ion Diclescu, *Cultură și culturi*, în, “Ethos”, an II, nr. 1-2, 1945, p. 92.

² Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii*, Ed. Saeculum. I. O., București, 1995, p. 9.

³ A se vedea, C-tin. Noica, *Rostirea filosofică românească*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 149.

⁴ Idem, *Creație și frumos în rostirea românească*, Ed. Eminescu, București, 1973, p. 95.

⁵ Este semnificativ în acest sens numărul impresionant de diversități și specii ale folclorului românesc înregistrate în cataloage, arhive, volume de culegeri. Sunt înregistrate peste 5000 de legende, 3029 tipuri de anecdote, circulând în 10442 de variante; pentru baladă s-au înregistrat peste 355 de subiecte, numai Miorița are peste

1000 de variante. Numărul proverbelor este de peste 40000 iar cel al subiectelor epice este de 401. Apud, G. Muntean, *Interpretări și repere*, Ed. Junimea, Iași, 1982; Adrian Fochi, *Cântecul epic tradițional al românilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985; P. Ursachi, *Eseuri etnologice*, Ed. Cartea Românească, București, 1986.

⁶ Vasile Pârvan, *Scrieri*, Studiu introductiv și note de Alexandru Zub, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 75.

⁷ A se vedea, aspectele privind specificul tradiției la următorii autori: Constantin Rădulescu Motru, *Vocația*, Ed. II, București, 1932; Lucian Blaga, *Ființa istorică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, p. 237; Idem, *Elogiul satului românesc*, în, O. Păun și A. Tănăsescu, (ed.), *Discursuri de recepție la Academia Română*, Ed. Albatros, București, 1980, p. 261.

⁸ A se vedea, N. Porsenna, *Interdépendance des facteurs sociaux*, Bucharest, Serge Manolesco, 1913, p. 134; Vasile Conta, *Opere filosofice*, Ed. îngrijită de Nicolae Petrescu, Ed. Cartea Românească, București, f.a., p. 185.

⁹ A se vedea, Lucian Blaga, *Trilogia culturii, Geneza metaforei în sensul culturii*, Ed. Pentru Literatură Universală, București, 1969, p. 264.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² A se vedea, sensul conceptului de valoare în: Chețan, Octavian, Sammer, Radu, *Dicționar de filosofie* Ed. Politică, București, 1978.

¹³ Tudor Vianu, *Studii de filosofia culturii*, Ed. Eminescu, București, 1982, p. 249-250.

¹⁴ T. D. Stănculescu, *op. cit.* p. 90.

¹⁵ Ovidiu Papadima, *op. cit.* p. 9.

¹⁶ Constantin Rădulescu Motru, *Putere sufletească*, Ed. Moldova, Iași, 1995, p. 142.

¹⁷ A se vedea, analizele: Lucian Blaga, Dimitie Cantemir, O. Spengler, G. Vico, C. Levi-Strauss, B. Malinowski, M. Foucault, Umberto Eco, Iuri Lotman; abordări ce angajează dimensiunea sincronică și structural-funcțională a universului creației, atât celei tradiționale românești cât și universale.

¹⁸ A se vedea, Lucian Blaga, *Opere, Vol. 7*, Ed. Minerva, București, 1981, p. 80, referitor la rolul naturii logice și al fenomenelor psihice ce intervin în actul creației. A se consulta și: Ioan Frățilă, *Procesul și structura în plan psihic*, *Revista de filosofie*, nr. 2, 1979, p. 153;

¹⁹ A se vedea, Elena Puha și Vasile Cristian, *Conștiința istorică. Originea și trăsăturile conștiinței istorice românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 37.